

Тәуелсіздік — киелі ұғым

ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ

*Толарсақтан саз кешіп,
тоқтамай тартып шығарға
қас улектен туған қатепті
қара нар керек біздің бүйткен бұл іске.*

Махамбет

Тілдің қадірін білмеген кімнің қадірін білмек. Тіл мәселесіне қатысты бұрын-соңды ешкім айта қоймаған тың ой айту оңай шаруа болмас. Өзімізге салсақ, бұрын айтылған ойды қайта-қайта қаузауға құмар емеспіз. Десең те, алдыңғы кезекте айтыла тұрса да, қолға алынуы кешеуілдеп жатқан, жүзеге асуы әлі де

ау, сөзің –өзің емес пе. Еңдеше, бүгінгі қоғамдағы тіл тазалығын сақтауды ескеру, сөйлеу мәдениетінің құлдырауына мысал да жол бермеуге баса басымдық жасау – парыз іс. Осы бағыттағы соны зерттемелерді, тың талдамаларды қаржылай қолдау – кейінгі ұрпаққа қажет мол қор жасауға алғышарт.

Тіл – ақылдың өлшемі. Елбасы айтады: «Қазақ тілі – тәжік тіл. Оның болсағы да тәжік. Тек оны мәси-хаттай білуіміз керек. Жапал тілді азап тіл сияқты етіп көрсететін оқулықтардан құтылуымыз керек» деп. Демек, еліміздегі мектеп оқулықтары тілінің сапалығы да – бүгінгі аса ауқымды мәселе қатарында.

үйлесіңкіремей тұрған, не көзден таса, көңілден қалыс қалыңқырап жүрген кейбір кезек күттірмес қомақты мәселелерге акцент беру орынды. Ел Тәуелсіздігінің 29 жылдығы қарсаңында мемлекеттік тілге қатысты бірқыдыру елдік мәселелерді тілге тиек ету заңдылық іспетті.

Қолымызға жаңа Қазақстанның жастарына арналған «Менің 100 кітабым» кітапханасы сериясы бойынша Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Ақыл-парасат кітабын» қайтара аламыз. Еңбекте «Тәуелсіздік – тәуекелі туратындардың еншісі» тақырыбында Елбасымыздың ұлт Тәуелсіздігі туралы 45 пікір-тұжырымы, ал мемлекеттік тіл жақында «Ұлттық сана ұлттық тілмен қалыптасады» тақырыбында 135 тұжырымды қағидалары топтастырылып оқырманға ұсынылған. Бұл – «көсен-қиында, шешен-жымда» дегендей, Елбасымыздың Ел Тәуелсіздігі тұсындағы, яғни, сандаған жылдар бойғы алуан жағдаяттар белесінде қорытқан толғайын түйіндері. Бұл аз емес. Енді осы 180 томдымды түйін таратыла-таратыла өз шешімін табуы тиіс. Бастысы осы 180 талағай тұжырым бүгінгі саналы жаңа ұрпақ санасына егілуі тиіс.

ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Тәуелсіздік – тарихтың мәңгіге бөліп берген еншісі емес, халықтардың мәңгілік өміріне берілген кепілдік емес: аңғал болмағанымыз абзал», – деп бастайды. Орынды айтылған сөз – орнына қағылған шеге. Тымдалмаса – сөз жетім. Ендігі кезекте дуалы ауыз кеудесін кере айтылған мәңгілік мәнілені әрбір ұлт ұрпағы саналы тұрғыда жан жүрегімен ұғатындай етуіміз қажет. Одан әрі Елбасы: «Тәуелсіздік – тәуекелі туратындардың еншісі», – деп шегелейді. Шынында да, тәуекелі туратындардың ғана қолы жетпесе, Тәуелсіздік киелі бола ма? Азаппен, арпалыспен келмесе, Азаттықтың қиы бола ма? Оңайлықпен келсе, оның қадір-қасиеті бола ма? Қадірі жоқ нәрсе қолда ұзақ тұра ала ма? Бүгінгі ұрпақ Ел Тәуелсіздігінің қадірін жете сезіне ме? Біздіңше, бұл сауалдар бойынша бір кісідей терең ойлану өз алдына, осы жолда әр кез қамдану керектігі айқын.

Қуанағарлығы – Тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстанның өзінің бірде бір қадамымен, іс-әрекетімен немесе тіпті бірде бір сөзімен өңірлік және жаһандық қауіпсіздікке нұқсан келтірмеген мемлекеттің бірегей үздік өнегесі тұрғысында әлемге танылуы жан дүниенің маржатады.

Елбасымыз: «Тәуелсіздікке қол жеткізгеннен гөрі, Тәуелсіздікті мәңгі ұстап қалу одан әлдеқайда қиын. Бұл – әлем кеңістігінде ғұмыр кешкен талай халықтың басынан өткерген тарихи шындық. Өзара алауыздық пен жан-жаққа жөнсіз тартқан берекесіздік талай елдің тағдырын құрдымға жіберген», – деп тұжырымдайды. Демек, Тәуелсіздік Туын тігуге қаншалықты қажыр-қайрат керек болса, оны құлатпай сақтап қалуға да соншалықты қажыр-қайрат керектігі айдан анық. Біздіңше, Тәуелсіздіктің тұғырын бекемдей түсу жолындағы баса салмақ салар мәселелердің бір шоғыры төмендегіше:

Халық айтса, қашан да қалт айтпайды. Бабалар сөзіне сүйенсек, тілін білмеген түбін білмейді. Елбасы айтады: «Бойында қаны бар, намысы бар әрбір азамат: «Енді тәуелсіздікті қалай кемеңдендіреміз, елдің көсегесін қайтсе көгертеміз?» деп ой-санасын қамшылауы керек» деп. Демек, бүгінгі оқу-тәрбие жұмысын осы бағытта аса сақтықпен саналы түрде өрбіту қажеттігі күн тәртібінен түспейтін сөз, тіпті бұл бағыттағы кешенді жұмыстарымызды еселеп арттыру қажет, ұлттық дәстүрге айналдыру шарт. Қолға тиген киелі Тәуелсіздігімізді сақтау жолында еліміздің әрбір азаматы ойлануы тиіс. Бейқамдыққа, аңғалдыққа жол жоқ.

Тексіздік – тілсіздіктен. «Тілі бар халық – халық, тілі жоқ халық – балық» демеі ме атаң қазақ. Қазақтығымыз – қасиетіміз. Қазақтығымыздың басты белгісі қазақша сөйлеу емес пе. Ұлт Устазы Ахмет Байтұрсынұлы: «Жырмасыншы ғасырға шейін түрік тілін аздирмай асыл қалпында алып келген, тіл тұрасындағы абырой мен алғыс қазаққа тиісті», – деп жазды. Тіл қаруы – сөз. Тіл – әдеп басм. Демек, ағайын-

«Туған жер – тұғырың, туған тіл – қыдырың». Елбасы айтады: «Отаршыл заманды еске салып, халықтың намысына тиетін атауларды да, тілдің төл зияндықтарын, табиғи үйлесімін бұзып тұратын атауларды да өзгерту керек» деп. Өкінішке орай, бұл құбылыс қоғамымызда әлі сіреспін тұр, тоңы да жібіген жоқ. Бұған не себеп, не кедергі? Сана төмен бе, әлде етіміз үйреніп кетті ме? Әлде бұған бұрылар мұрша жоқ па, әлде мүмкіншілік кем бе?

Тілі екеудің ділі екеу. Елбасы айтады: «Әр елдегі қазақ әр елдің тілін мықтап игерсе, ол – білін. Ол шетел тілінде сөйлесе – тіпті жақсы. Бірақ оны шетел тіліне орап, ана тілін тұншықтырып көміп тастаса – ол кешірілмес қуна» деп. Тілі бірді тілек, тілі басқаны жүрек қосарын ескерсек, қазіргі тұста әр қазақ үшін үш тілді меңгеру – бұл өз игілігінің кепілі екенін ескеру де маңызды.

Тіл – ұлттың жаны, ойдың шындығы, көңілдің тілашы, елшінің қылышы. Елбасы айтады: «Қазақстанның тәуелсіздігі бейбіт жолмен келеді. Бұл – азаматтық үшін алысқан мың-мыңдаған азаматтардың қасиетті қанының өтеуі. Бұл – бүкіл тарихында өзгелерге қиянат жасау дегенді білмеген халықтың пейілінің қайсарлығы... Еңсесі түскен елдің есін жиғылған, жапа шегіп, зар жылаған халықтың көзінің жасын тыйғызған кіндер еді. Азаматынан айрылған арғымаққа қайтадан ер салдырған, тұтастық туын қолға қайтадан алдырған кіндер еді? Қасиетті бабаларымыз – Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би еді» деп. Мәселен, «Ел ебелек емес, ер көбелек емес» деп, аузымен күс істеген қаһарлы қалмақ ханының алдына тайсалмастан шығып, «Біз қазақ деген мал баққан елміз, Ешкіңге сақтықпай жай жатқан елміз. Елімізден құт қашпасын деп, Жерімізді жау басып деп, Найзағымға үкі таққан елміз. Жау аяғына басылмаған елміз, Ешбір дұшпан басынбаған елміз, Басымыздан нәмыс асырмаған елміз...» деп келетін халық сөзін айтқан 15 жасар Қазыбек мыңды ұлт ұлын еске алайық. Бұл ел рухын шіркінді қаһармандықты ширқтыру бағытындағы жүйелі жұмыстардың әлі де молынан қажеттілігін айғақтайды.

Елбасының парасат-пайымна бойлай айтсақ, тіл мәселесі – аса күрделі де жауапты мәселе. Асығатын да, аптығатын да, тіпті ретін тауып саяси ұлай жинап қалатын да жер бұл емес. Бұл орайда мауқаншылдыққа да орын болмауы тиіс. Басқалардан қалай қоймайық деп қазірше қолдан келмейтін, тек қығанды әуре-сарсаңға түсіргеннен басқа ештеңе бермейтін жартыкеш жарымжан жоспарларды, бағытсыз бағдарламаларды қою керектігін басты credo тұтпаса болмас. Жалпы білін беру, ағарту, тілді үйрету, меңгерту, тілдің дағды қалыптастыру мәселелері ғылымда салған жерден бола қалмайды, алдын ала эксперимент нәтижесінде ғана ғылыми негізделіп, өрісі кеңеймек. Олай болса, тілді оқып-үйрену мәжбүр ету арқылы емес, саналы түрде, жұрттың барлығы үшін бала жастан басталуы, ұйымдық және әдістемелік жағынан қамтамасыз етілуі тиіс. Елімізде тұратын әрбір азаматтың осындай ғылыми көзқарастың қажеттілігін айқын ұғынып, қолдарына дау жоқ.

Қысқасы, жақсылық та, жанандық та тілден. «Тіземнен сүріндірсен сүріндір, тек тілінен сүріндірме» демеі ме атаң қазақ. «Аз сөйлер де, көп тыңдар қас асылдық баласы» деп Махамбет бабамыз айтқандай, ұлт Тәуелсіздігін кемеңдендіру, ел көсегесін көгерту, тіл мәртебесін арттыру жолында ұлтжанды ұлдардың ісі бітер ме. Бүгінгі таңда сөзден жаңылп, ізден адасатын ретіміз жоқ. Себебі небір қиын да күрделі кезеңдерде ұлтты қосжұртпаудың қуатты қаруы болған қазақ тілі – бүгінгі өмірімізде де ұлтты тұтастандырудың таптырмас тегеурінді тетігі.

Абат ҚЫДЫРШАЕВ,

Батыс Қазақстан облысы бойынша Республикалық «Үш қоңыр» әдебиет, мәдениет және өнер газетінің меншікті тілшісі, «Қазақстан Республикасының Білім және ғылым саласына қосқан ерен еңбегі үшін» төсбелгісінің иегері.